

CRITERIS PER A LA DENOMINACIÓ CATALANA DE VARIETATS VITIVINÍCOLES

El contingut d'aquest document està sotmès a una llicència Creative Commons d'ús obert, amb reconeixement d'autoria i sense obra derivada

<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/3.0/deed.ca>

© TERMCAT, Centre de Terminologia, 2017

Aquests criteris van ser aprovats pel Consell Supervisor en la sessió del dia 17 de juny de 2016 (acta núm. 607)

Introducció

Els noms de les varietats vitivinícoles poden plantejar dubtes diversos quan s'utilitzen en català. El Consell Supervisor, amb la col·laboració d'especialistes i institucions de l'àmbit,¹ ha fet un estudi de les denominacions corresponents a les varietats de raïm de vinificació autoritzades en les denominacions d'origen (DO) catalanes.² Fruit d'aquest estudi ha estat la normalització dels noms de les diferents varietats en català i també l'establiment d'uns criteris generals que permetin resoldre els dubtes més freqüents que sol plantejar l'ús d'aquests noms: l'atribució del gènere, l'ús de majúscules i minúscules, la sinonímia i l'escriptura dels manlleus.

Es recullen en aquest document les recomanacions del Consell Supervisor per a cadascun d'aquests punts que poden generar dubte.

Gènere gramatical

La majoria de noms de les varietats vitivinícoles són masculins, tant si es refereixen al cep com si es refereixen al raïm o al vi.

l'albarinyo
el boval
el merlot
el petit verdot
el trepat

Presenten vacil·lació, però, els casos de denominacions acabades en *-a* àtona:

- Quan es tracta de denominacions formades per una sola paraula acabada en *-a* àtona, el Consell Supervisor recomana que s'admeti la doble possibilitat de gènere masculí o femení, independentment que s'apliqui a vinyes, raïms o vins.³

el carinyena - la carinyena
el garnatxa - la garnatxa
el malvasia - la malvasia

¹ Han intervingut en aquest estudi els especialistes següents, en representació dels organismes als quals figuren adscrits: Jordi Alcover Mestres (*Guia de vins de Catalunya*), Xènia Bonet Batet (ACE-Associació/Col·legi d'Enòlegs i Enòlogues de Catalunya), Antoni Cruces Almellones (Associació Vinícola Catalana), Carme Domingo Gustems (INCAVI, Institut Català de la Vinya i el Vi), Lluís Giralt Vidal (INCAVI, Institut Català de la Vinya i el Vi), Montserrat Nadal Roquet-Jalmar (Universitat Rovira i Virgili, Facultat d'Enologia; ICEA, Institució Catalana d'Estudis Agraris), Sílvia Naranjo Rosales (*Guia de vins de Catalunya*), Salvador Puig Rodríguez (INCAVI, Institut Català de la Vinya i el Vi), Xavier Vidal Puig (Escola de Viticultura i Enologia Mercè Rosell i Domènech).

² El marc legal tingut en compte en aquest estudi ha estat el Reial decret 740/2015, de 31 de juliol, pel qual es regula el potencial de producció vitícola, i es modifica el Reial decret 1079/2014, de 19 de desembre, per a l'aplicació de les mesures del programa de suport 2014-2018 al sector vitivinícola (font: RD740/2015 i RD740/2015-CA).

³ Aquesta decisió no coincideix amb el criteri adoptat per a aquests casos en el diccionari normatiu, en què els substantius *carinyena*, *malvasia* i *parellada*, per exemple, es recullen com a femenins quan fan referència a la vinya i com a masculins quan fan referència al raïm i al vi. La recerca duta a terme ha mostrat, però, que aquesta distribució, per bé que és coherent i deu respondre a una certa tendència, no es correspon del tot amb l'ús, en què el masculí i el femení s'utilitzen de manera diferent segons els parlants i segons les obres. Atès que no hi ha motius lingüístics concludents per a donar preferència a un gènere o un altre en aquests substantius segons el sentit amb què s'utilitzin, el Consell Supervisor es mostra partidari de recollir la dualitat observada i, per tant, d'assignar-hi el doble gènere.

Els motius d'aquesta recomanació són els següents:

- 1) Aquestes denominacions solen presentar vacil·lació en l'ús entre especialistes pel que fa al gènere.
 - 2) La tria del masculí o el femení no té una relació clara amb el fet que el referent sigui una vinya, un raïm o un vi.
 - 3) Lingüísticament tots dos gèneres es poden considerar adequats, ja que el masculí correspon a l'ús general de les denominacions vitivinícoles i el femení s'ajusta a la interpretació femenina habitual de les formes acabades en *-a* àtona.
- Quan es tracta de denominacions formades per un nom amb terminació en *-a* àtona i un adjectiu, el Consell Supervisor recomana igualment el doble gènere masculí o femení. En aquest cas, com a particularitat, s'aconsella la flexió femenina de l'adjectiu, d'acord amb la documentació i la petició dels especialistes. Això, però, no determina el gènere del conjunt de la denominació, que pot ser masculí o femení.

el *garnatxa blanca* - la *garnatxa blanca* [indistintament, un cep, un raïm o un vi]

Ús de majúscules i minúscules

Els noms de varietats de cep i de raïm, i els noms dels vins corresponents, tenen la consideració de noms comuns en català i s'escriuen, per tant, en minúscula, independentment de la llengua d'origen que puguin tenir o del fet que puguin derivar d'un topònim o d'un antropònim.

albarinyo
garnatxa blanca
gewürztraminer
pedro ximenes
riesling
syrah

També en els formats de llista (per exemple, en taules o quadres) es recomana l'ús de la minúscula, ja que això evita dubtes a l'usuari que vol saber com s'han d'escriure aquells noms en un text seguit.

Quan un nom de cep, raïm o vi està situat en un punt d'un text seguit que exigeix majúscula (és a dir, a principi de text, després de punt, després de signe d'interrogació que clou una frase, etc.), aquest nom s'escriu amb majúscula inicial, com qualsevol altre nom comú.

Si a l'interior d'un nom de cep, raïm o vi hi ha un nom propi de lloc o de persona que actua com a complement, aquest nom propi s'escriu amb majúscula inicial.

malvasia de Sitges
moscatell d'Alexandria

Sinonímia

Un dels punts més complexos a l'hora de fixar els noms de les varietats vitivinícoles és l'establiment de la sinonímia entre les diferents formes documentades: en primer lloc, perquè hi ha divergències entre les obres pel que fa a aquesta qüestió (per exemple, denominacions que en algunes fonts es consideren sinònimes i en d'altres s'associen a varietats diferents), i en segon lloc, per la gran quantitat de denominacions que s'utilitzen de vegades per a designar una mateixa varietat (per exemple, per a la garnatxa negra, a més de *garnatxa negra* també es documenten *garnatxa*, *granatxa*, *vernassa*, *vernatxa*, *gironet*, *lledoner negre*, etc.).

En una llista amb voluntat estandarditzadora, el Consell Supervisor proposa seguir les recomanacions següents:⁴

- Establir una única forma com a denominació principal de cada varietat i atribuir un valor complementari a les altres formes que tinguin una certa extensió.⁵

mandó, sin. compl. *garró*
chenin, sin. compl. *chenin blanc*

- Recollir en una nota les denominacions considerades poc esteses o locals.

gironet (en la nota de *garnatxa negra*)
mataró (en la nota de *monestrell*)
moscatell romà (en la nota de *moscatell d'Alexandria*)

Si es documenten, però, en textos legals, es proposa de fer-les constar com a sinònims complementaris.

marseguera (sinònim complementari de *sumoll blanc*)
cartoixà (sinònim complementari de *xarel·lo*)

També es recomana fer constar com a sinònims complementaris les formes poc esteses o locals utilitzades en les zones de producció més habituals de la varietat.

lledoner blanc (forma de l'Empordà per a la garnatxa blanca)
pansa blanca (forma d'Alella per al xarel·lo)

- Recollir en una nota les variants documentades que reflecteixen una pronúncia diferent d'alguna de les denominacions fixades.⁶

granatxa, *vernassa* i *vernatxa*, recollides en la nota de *garnatxa*

⁴ Per a l'aplicació d'aquests criteris i la fixació de les diferents denominacions en català, el Consell Supervisor s'ha basat en les recomanacions dels especialistes i en la llista de varietats autoritzades a Catalunya pel Reial decret 740/2015-CA.

⁵ En la llista de noms de varietats aprovats pel Consell Supervisor, només s'ha fet excepció a aquesta recomanació en el cas de *carinyena* i *samsó*, que s'han recollit com a sinònims absoluts, d'acord amb la recomanació dels especialistes i atès que hi ha unes certes restriccions legals per a l'ús de *carinyena* en l'etiquetatge.

⁶ No es recullen, en canvi, les formes que són tan sols variants ortogràfiques o gramaticals (sense reflex en la pronúncia) d'alguna de les denominacions fixades. Per exemple, *garnatja* no es recull com a variant de *garnatxa*, ni *bobal* no es recull com a variant de *boval*.

- En el cas de coexistència de dues formes amb el mateix nucli, l'una amb complement i l'altra sense, es dona prioritat a la forma amb complement si es pot considerar que el complement hi aporta precisió.⁷

cabernet sauvignon és forma principal respecte a *cabernet* (perquè també hi ha *cabernet franc*)
garnatxa negra és forma principal respecte a *garnatxa* (perquè també hi ha *garnatxa blanca*, *garnatxa peluda*, *garnatxa roja* i *garnatxa tintorera*)

- No es recullen com a formes catalanes les formes preses d'altres llengües quan coexisteixen amb formes tradicionals catalanes. Aquestes formes no catalanes es documenten com a equivalents de la llengua en qüestió.

viura només es recull com a denominació castellana del macabeu
graciano només es recull com a denominació castellana del morastell
tempranillo només es recull com a denominació castellana de l'ull de llebre
cot només es recull com a denominació francesa del malbec.

Grafia dels manlleus

Una bona part dels noms de varietats vitivinícoles són manlleus d'altres llengües, especialment del francès i també, en menor mesura, del castellà, del gallec o de l'alemany.

Es recomana, en general, mantenir la grafia original d'aquests noms, per motius d'internacionalitat:

cabernet sauvignon
chardonnay (forma normativa)
gewürztraminer
pinot noir
riesling
viognier

En les fitxes terminològiques aprovades pel Consell Supervisor, d'acord amb el criteri habitual, s'indica la llengua d'origen dels manlleus incorporats al català en els casos en què la pronúncia habitual que en fan els especialistes no coincideix amb la que en faria espontàniament un parlant català, sinó que és la pronúncia de la llengua de procedència (més o menys estricta).

chardonnay [fr] i *pinot noir* [fr] (fr = codi ISO del francès; és a dir, són formes que es pronuncien com en francès)
gewürztraminer [de] i *riesling* [de] (de = codi ISO de l'alemany; és a dir, són formes que es pronuncien com en alemany)

Quan la pronúncia coincideix, en canvi, amb l'espontània d'un parlant català o quan hi ha una certa vacil·lació entre la pronúncia original i l'adaptada no s'especifica la llengua d'origen, a fi de facilitar la integració total del mot al català.

verdejo (tant es pronuncia en castellà com adaptant al català el so de la *j* i, dialectalment, també el de les vocals)

⁷ En el cas de les formes normalitzades, únicament s'ha fet excepció en el cas de *chenin* i *chenin blanc*, considerats sinònims absoluts (perquè la varietat negra no es conrea a Catalunya).

Únicament es recomana adaptar al català els noms de ceps, raïms o vins procedents d'altres llengües quan la forma adaptada ja té una certa tradició i els canvis ortogràfics que s'hi han de fer són petits.

albarinyo (adaptació del gallec *albariño*)

sirà (sinònim de la forma originària d'origen francès *syrrah*)